

Det är värdefullt att boken ger en kritisk analys av värdegrunder och arbetet med att försöka förverkliga dem. Min huvudsakliga invändning är att genom den ensidigt kritiska analysen får författarna inte fram en allsidig analys, där även de positiva argumenten för värdegrunder diskuteras seriöst.

Ingen ska tro att jag, lika litet som många andra, ser i svart eller vitt i frågan om värdegrunder. Jag vill inte heller placeras i endera av författarnas två fällor, entusiaster eller motståndare. Det finns fler alternativ än att hamna i denna förenklade dikotomi. Om man undviker de misstag som författarna förtecknar, är värdet av värdegrunder och deras försvar mycket större än vad denna bok gör gällande. Det visas, om vi höjer blicken, inte minst i tider av ökad värderelativism, internationella konflikter, pågående krig i Europa och sviktande tillit till samhällets institutioner.

Söderberg, Johan, 2022. *Kritik av underdog-metafysiken*. Lund: Celanders bokförlag.

Anmälan av Mikael Hendar

Vetenskapsteoretikern Johan Söderbergs bok *Kritik av underdog-metafysiken* (2022) är en idéhistorisk, ideologikritisk och begreppsutvecklande studie över nyliberalismens inflytande på uppkomsten av samtidens kulturkrig. I bakgrunden lyser författarens besvikelse över vänsterns väg bort från sitt ursprung i arbetarrörelsen och en äldre marxistisk klassanalys, till att i högre utsträckning spela en kapitalstark medelklass i händerna – dels genom en ökad betoning på mer partikulära identitetsgrunder, dels genom ett närmast totalt nedvärderande av nationalstaten som bas för kollektiv politisk handling. Författaren driver tesen att vänstern därigenom har blivit nyliberalismens ideologiska bundsförvant – en slags ”progressiv nyliberalism” för att tala med Nancy Frasers begrepp – samtidigt som man bidragit med ett starkt incitament till att dess antites – värdekonserveratismen och nationalismen – har vuxit sig allt starkare i många västerländska länder. En alltför ensidig betoning på marginaliserade minoritetsgruppers etiska företrädarna har således slagit över i formulerandet av en lika ensidig motidentitet hos majoriteten; en ”vit identitetspolitik” och en

”auktoritär nyliberalism” till vars existens vänstern själv till syvende och sist är att skylla. Oscillerande mellan dessa positioner – stöttandes än det ena, än det andra – befinner sig ett transnationellt kapital, ett nyliberalt ”tankekollektiv”, vars enda syfte är att upprätthålla den horisontella konfliktlinjen på klasskampens bekostnad.

Inledningsvis tecknar Söderberg, i ekonomihistorikern Philip Mirowskis efterföljd, en bild av detta tankekollektiv som en löst sammanfogad grupp bestående av tankesmedjor, bokförlag, tidskrifter, gentlemannaklubbar, dollarmiljardärer och stiftelser. Han argumenterar för att dessa har haft som uttalad strävan att undergräva såväl arbetarklassens politiska rättigheter som de äldre nationella gemenskaper vilka tjänat som hävstång för dess frigörelse. Författaren exemplifierar med Friedrich Hayek som i sin essä *The Economic Conditions of Interstate Federalism* (1939) och i sin *Frihetens grundvalar* (1960) förespråkade en politik som skulle splittra ett traditionellt *demos* och därigenom försvaga arbetarrörelsens krav på ekonomisk jämlikhet, samt med Ludwig von Mises som ville skapa en överstatlig jurisdiktion som bakband ekonomiska intressen hos nationella parlament och därmed kraven på jämlikhet från en röstberättigad allmänhet. Bägge ansåg också att ett samhälle bestående av ett lapptäcke av olika kulturer var mer önskvärt än ett kulturellt homogent sådant, då förbistringen dem emellan försvårade för arbetarklassen att enas.

Detta är intressanta synpunkter, men alls inte okomplicerat. Söderberg utgår ifrån en marxistisk och dialektisk tolkningsmatris där kampen mellan klasser står i centrum. Det fungerar stundtals väl, och ger på ett förtjänstfullt sätt nya inblickar i efterkrigstidens ideologiska spelplan. Dock: teorin underblåser också en tendens, så vanlig bland marxister i allmänhet, att överbetona det ekonomiska egenintresset som en drivkraft hos de tänkare han behandlar. Människan är trots allt mer komplex än så och en mängd andra ideella faktorer har med all säkerhet spelat in i Hayeks och Mises tänkande. Undertecknad hade exempelvis gärna sett ett fördjupat resonemang kring hur erfarenheterna av totalitarismen påverkade och snävade in debatten under efterkrigstiden. Som historikern Johan Stenfeldt visat i sin avhandling *Dystopiernas seger: totalitarismen som orienteringspunkt i efterkrigstidens svenska idédebatt* (2013) så uppfattades både nazismen och kommunismen av liberalerna som likvärdiga totalitära system; regimer som också hade den totala kontrollen över ekonomin gemensamt. Av denna anledning framstod det, åtminstone för Hayek, som viktigt att begränsa nationalstatens ekonomiska makt och skapa överstatliga jurisdiktioner som i någon mån kunde verka hämmande på en dylik totalitär utveckling. Detta resonemang syntes inte minst i dennes klassiska verk *Road to Serfdom* (1944).

Det är i alla fall mot bakgrund av denna begynnande nyliberala nedmontering av vad han kallar det ”solidariska rummet” som Söderberg vill förstå 68-vänsterns avståndstagande från marxismen. Han påpekar med brett stöd

i samtida forskning om nyliberalismen att det finns en "valfrändskap" mellan den gruppering som gick segrande ur den nya vänsterns interna stridigheter – Söderberg kallar den för "den andra nya vänstern" – och den marknadsliberala ideologin. Han tar här stöd i en ny läsning av Michel Foucault och han driver förtjänstfullt tesen att dess hårdnackade tillämpande av ett negativt frihetsbegrepp, dess nietscheanska förakt för alla typer av normerande ordningar, gör att den bör betraktas som en utväxt på det nyliberala trädet. Genom ett ensidigt partitagande för frigörelsen av *the underdog*, genom en radikal kunskaps-skepticism och tendens att se politiken som majoritetens utövande av förtryck över minoriteten, har man förflyttat konfliktlinjen bort från förhållandet mellan klasser till att i högre utsträckning handla om horisontella och kulturellt betingade skiljelinjer. Därtill kommer ett närmast totalt avståndstagande från nationalstaten som utgångspunkt för politisk förändring. På den vägen har arbetarklassen också förlorat sin politiska sprängkraft då den med tiden blivit alltmer splittrad i en mängd olika sekteristiska fraktioner. Vänsterns egna intellektuella har däremot lyckats bevara en aura av radikalitet samtidigt som man förtöpt att tillhöra en liten men tämligen välskodd samhällselit.

Söderberg tar avstamp i hegemonibegreppet och tanken att kritiken mot systemet ofta kommer "stöpt i samma hegemoniska form" som det system man ämnar kritisera (s. 23). Problemet är att det inte nödvändigtvis var så att nyliberalismen och 68-vänstern i sammanhanget utgjorde en oberoende respektive en beroende variabel; ett förhållande som också tvingar en att acceptera den marxistiska förklaringsmodellen. Snarare kan man se rädslan för uppkomsten av nya totalitära regimer som den gemensamma nämnare vilken påverkade såväl nyliberalerna som 68-vänstern till att misstro politiken i allmänhet och nationalstaten i synnerhet. Söderbergs argument hade tjänat på en fördjupad diskussion kring denna fråga. Stundtals kallar han visserligen nyliberalerna av Hayeks karaktär för antitotalitarismens högerflank och 68-vänstern för dess vänsterflank, men temat fördjupas inte och det framgår med all önskvärd tydlighet att det antitotalitära elementet blott är en yta under vilken egenintresset är den drivande kraften.

Boken har emellertid även ett annat, om än outtalat, syfte än att ge en rent deskriptiv bild av utvecklingen. Söderberg drivs av en önskan att återupprätta arbetarklassen som kollektivt politiskt subjekt genom att återinföra tanken på en gemensam nationell kultur som nödvändig för dess frigörelse. Han undviker emellertid begreppet "nation" till förmån för mindre laddade nybildningar, något som tycks vara en medveten strategi i syfte att bidra till att avstigmatisera diskussionen inom dagens vänsterrörelse. Således talar han om att klassmedvetandet och solidariteten mellan arbetare måste grundas i "platsbundna kulturgemenskaper" samt i ett gemensamt "solidariskt rum", utan vilka arbetarklassen aldrig kan vare sig enas eller vinna politiskt erkännande för sina intressen. På basis av detta kritiserar han också de teoretiska utgångspunkter

som legat till grund för de senaste årens rop på en återgång till klassperspektivet, något han träffande ger beteckningen *diskursteoretisk klassreduktionism*. Dess kantianska utgångspunkt har varit att diskursen lika mycket formar som beskriver verkligheten, vilket – menar Söderberg – har föranlett tron att man genom att prata klass samtidigt också skulle kunna tona ned och, i bästa fall, upphäva andra, mer kulturellt betingade, skiljelinjer. I motsats härtill framstår författaren som realist. Språket formar inte verkligheten och att släta över de konflikter som de facto existerar är att göra sig en otjänst, ty – som han inleder sin bok – ”för att kritiken ska bli till en materiell kraft behöver den gripa tag i massorna.” (s. 10). En kritik som inte bottnar i vad människor faktiskt upplever i en levd verklighet blir i slutändan ofarlig och politiskt irrelevant.

På många sätt är det således ett minfält Söderberg gett sig ut på, men han beträder det med en behärskad övertygelse och en beundransvärd beläsenhet på området, vilket gör att han trots bristerna ändå övertygar. Ett minus är dock att boken lider av en märkbar pedagogisk oskicklighet. Den förblir skissartad, och den klara grundtanken går ofta förlorad bland alltför många kommenterande noter och hastiga hopp mellan olika teman. Boken saknar också ett register liksom en litteraturlista, vilket i sammanhanget framstår som märkligt, ty det är tydligt att den är skriven främst för en inomakademisk publik. Detta är synd. Boken är viktig och hade förtjänat att kunna bli läst av en bredare, politiskt medveten allmänhet. Låt oss hoppas att en sådan bok kommer av Söderbergs penna inom en inte alltför avlägsen framtid.

Sigurdson, Ola, 2021. *Gudomliga komedier: Humor, subjektivitet, transcendens*. Göteborg: Glänta.

Anmälan av Andreas Westergren

Som ung student slängde jag och en vän in några ordvitsar i vår första akademiska text och det uppföljande seminariet kom följaktligen att handla mer om dessa än om innehållet. Fick man göra så var frågan som debatterades. Anledningen till vårt upptåg var förmodligen lika delar protest mot den

Andreas Westergren är docent i kyrkohistoria, lektor i Kyrko- och missionsstudier vid Centrum för teologi och religionsvetenskap, Lunds universitet.
E-post: andreas.westergren@ctr.lu.se